

Senter for Atferdsforskning

Hva er spesialpedagogikk?

Av Erling Roland

I 2009 publiserte de to tidligere utdanningsdirektørene – Sigmund Sunnanå og Svein Helgesen – boka «Senter for Atferdsforskning gjennom 20 år «1989-2009», og på sidene 25-27 finnes en innsiktsfull tekst. Den handler om senterets forståelse og praksis om spesialpedagogikk, som ble kalt «systemperspektivet» og var radikalt i senterets barndom og ungdom.

Det var høsten 1988 at rektor på Stavanger Lærarhøgskole (SLH), Sigmund Sunnanå, startet bilen sin på Ullandhaug og satte kursen mot Jåttavågen, der det skulle være en utrangert kontorbrakke til salgs. I baksetet satt Torleiv Høien og jeg. Vi hadde avtale med Sigmund om å starte forskningssentre, om mulig.

«Vi slår til», sa Sigmund, og brakka ble fraktet til lærarhøgskolen. Senter for Leseforskning fikk andre etasje og Senter for Atferdsforskning (SAF) første; fem kontorer, møterom og resepsjon. Utrangerte kontormøbler kom fra Statoil.

I starten, høsten 1989, var vi fem, og alle hadde ordinær ansettelse på SLH. Men vi kunne bruke forskningstiden på senteret. I tillegg tok vi oppdrag i skoleverket og tjente noen kroner, som blant annet gikk til PC nummer 3 på Ullandhaug.

På underlig vis var det skjebnen til de statlige spesialskolene som ble den økonomiske livbøyen og faglig rammen for SAF. Staten ville avvikle sine spesialskoler, blant annet Lindøy utenfor Stavanger, og gjøre noen av dem om til spesialpedagogiske kompetansesentre.

Stortinget vedtok at Lindøy og SAF sammen skulle være nasjonalt kompetansesenter om sosiale og emosjonelle vansker, og dermed var SAF inne på Statsbudsjettet, dog med beskjedne midler i forhold til de store sentrene. Nøkkelpersoner og kulturbærere var Grete Vaaland, Gaute Auestad, Svein Størksen, Edvind Bru, Unni Midthassel, og kontorfullmektig Åse Liseth.

Det skulle gå slik, at Lindøy etter noen få år ble overført til Rogaland fylkeskommune, og SAF ble da alene.

Systemperspektivet

Det nasjonale styret for kompetansesentrene besøkte SAF i 1993, da senteret hadde flyttet til leide lokaler på Åsen i Stavanger.

Styret fikk smørbrød i møterommet og ble presentert for senterets strategi, og det ble avgjørende. Grunnsynet var et «systemperspektiv» på spesialpedagogikken, med særlig innretning mot barn og unge med sosiale og emosjonelle vansker. Et grovt anslag kunne være at omkring 100 000 barn og unge i Norge hadde slike vansker i større eller mindre grad. Systemperspektivet var da å rette forskning og praktisk bistand mot det sosiale miljøet, som ville komme alle til gode. Styret fikk også en innføring i hvordan dette kunne gjøres.

Den gang var dette radikale tanker og brøt med en lang tradisjon i spesialpedagogikken, som kalles «individperspektivet». I korthet, og litt banalt, menes med dette at vanskene skyldes personlige faktorer, som må rettes på.

SAF la alltid lagt vekt på, og har meget høy kompetanse om slike individfaktorer. Men nøkkelen har vært å arbeide med miljøet, slik at psykiske vansker og utagerende problemer forebygges og dempes, og ressursene stimuleres. Og her er kompetansen til lærerne i barnehagene og skolene det aller viktigste.

Nasjonale oppdrag

Styret lot seg overbevise, og medvind kom i form av stadig flere stillinger og viktige oppdrag. SAF fikk nasjonalt ansvar for landsdekkende arbeid mot mobbing, best kjent er nok «Manifest mot mobbing», som statsminister Kjell Magne Bondevik sto i spissen for og som reduserte mobbingen i Norge med om lag 30%.

SAF ledet også det meget store prosjektet «Samtak», der målsettingen var å skape synergi i arbeidet til kompetansesentrene, PPT og skoleverket. Daværende utdannings direktør Sigmund Sunnanå ledet det nasjonale styringsorganet for prosjektet og var en uvurderlig støtte for meg.

Ullandhaug

Tidlig på 80-tallet, og kanskje før også, var det tanker om universitet i Stavanger.

Den akademiske tradisjonen i Rogaland var imidlertid svak, sammenliknet med Oslo, Bergen og Trondheim, og et universitet i Stavanger var uhørt. Men Rogalandsforskning kom og vokste, og på Distriktshøgskolen var det et gryende akademisk miljø.

På SLH innførte rektor Sigmund Sunnanå tidlig på 80-tallet kontortid for de ansatte, noe som brøt med tradisjonen om å møte opp til undervisning, som den eneste plikt, så å si. Neste steg var noe tid til forskning - og utviklings arbeid (FOU). Og så, midt på 80-tallet kom nyskapingen FEI, som var en avdeling for forskning, etterutdanning og informasjon. Dette var verket til Sunnanå, og noe lignende hadde man ikke sett i lærerutdanningen i Norge.

Torleiv Høien var lederen av FEI.

Omkring 2000 begynte universitets-ambisjonene å bli merkbare og mer realistiske også, grunnet nasjonale føringer. Høgskoler kunne nå kvalifisere seg til universitet, om kvaliteten var god nok. Et svært viktig og avgjørende krav til slik kvalitet, var kompetanse til å gi doktorgrad i minst fire fagfelt. Høgskolene, også SLH, var for noen år siden blitt slått sammen til Høgskolen i Stavanger (HIS) og hadde tre slike doktorgrads retter.

Den siste manglet altså, og syret for HIS rettet blikket mot spesialpedagogikk.

Alt på 80-tallet hadde SLH fått rett til å gi hovedfag i spesialpedagogikk. Hovedfag på en lærerhøgskole var ikke vanlig og slett ikke i spesialpedagogikk, som var helt dominert av Statens spesiallærerhøgskole. Man vet ikke hvilke knapper rektor Sunnanå trykket på, i trygghet for at SLH – inklusive FEI-avdelingen - hadde den kompetansen som trengtes.

Så ble det etter hvert master i spesialpedagogikk, og det var sentrene og lærerutdanningen som dannet den faglige plattformen.

Via Universitetsfondet ble det tilført betydelig midler, slik at sentrene og lærerutdanningen kunne bli enda sterkere og tilfredsstillende de høye kravene. Det krevdes flere ansatte med doktorgrad og flere professorer.

Denne kraftige satsningen over flere år styrket SAF betydelig, ikke minst innen forskningen. Doktorgradsretten kom, og HIS sendte ganske så snart søknad om å bli universitet.

Kongen åpnet Universitetet i Stavanger høsten 2004.

Fusjon

Tre år senere ga jeg meg som senterleder og min nestleder Unni Midthassel overtok. Selv tok jeg opp arbeidet som professor ved senteret. SAF hadde da flyttet til gode lokaler i Hulda Garborgs Hus på Ullandhaug.

En ny milepæl kom i 2013, da staten bestemte at SAF skulle fusjonere med Lillegården kompetansesenter i Porsgrunn og bli en del av UIS. Det «nye» senteret fikk navnet «Læringsmiljø senteret». Brått ble senteret større og to kulturer skulle smeltes sammen.

Da fusjonen kom, hadde SAF mellom tretti og førti ansatte. Nå økte dette til over femti, med en avdeling i Stavanger og en i Porsgrunn.

Videre vekst

Fusjonen mellom SAF og Lillegården kompetansesenter var selvsagt ikke friksjonsfri, men det gikk seg til. Jeg vurderer det slik at begge miljøene fikk verdifulle impulser fra fusjonen.

Avdelingen i Stavanger hadde ved fusjonen mye kompetanse om praktisk bistand til barnehagene og skolene. Slik var det i Porsgrunn også, og kompetanse der var litt ulik den i Stavanger. Dette var i all hovedsak en berikelse for begge avdelingene.

I Stavanger var forskningstradisjonen sterk. Alt på 90-tallet startet SAF med de landsdekkende Skolemiljø – undersøkelsene; spørreskjemaer til elever, ansatte, og foreldre hvert tredje år. Dette ga forsknings data til svært mange doktorgrader, og SAF kunne rapportere trender om omfanget av mobbing og annet, til media og myndighetene.

Gradvis er forsknings-samarbeidet mellom avdelingene i Stavanger og Porsgrunn blitt omfattende og godt.

Internasjonalt samarbeid om forskning var lenge konsentrert om mobbing, der senteret hadde en svært sterk posisjon. Nå er den internasjonale samarbeidsplattformen mye bredere, faglig sett.

Læringsmiljøsenderet framstår i dag som svært sterkt. Sammenlignet med min tid som senterleder, er administrasjonen bygd ut og forsterket i betydelig grad. Antall ansatte inklusive stipendiatene er omkring 85. I tillegg er det over 40 ansatte i deltidsstillinger.

Systemperspektivet, for å hjelpe barn og unge som sliter, lever i beste velgående. I senterets barndom og ungdom var denne teoretiske forståelsen radikal, nå er denne posisjonen dominerende i statlige dokumenter, i akademia og i barnehagene og skolene.

Ja, så sterkt står systemperspektivet, at noen misforstår og mener at den enkelte, altså individet, ikke har ansvar for sine handlinger, siden systemet - eller miljøet - betyr så mye.